

BARIERE ÎN COMUNICAREA DIDACTICĂ LA VÂRSTA PREȘCOLARĂ

Prof. Vilaia Olga

Grădinița P.P. „Rândunica” Tg. Mureș

„Nu tot ce spune se aude, nu tot ce se aude se înțelege și ceea ce se înțelege nu depinde numai de noi „(L. Șoitu)

Avem privilegiul de a trăi într-o perioadă a exploziei informaționale, generată de creșterea exponențială a cunoștințelor umane. În acest univers se află omul însuși, ca parte a sistemului informațional. Adaptat acestor realități, și procesul de învățământ este un sistem dinamic complex, cu cei doi poli ai săi, între care se realizează comunicarea de tip bilateral, de transmitere și de receptare a informației.

În cadrul procesului de învățământ, comunicarea mijlocește realizarea fenomenului educațional în ansamblul său; ea este definită ca relația prin care interlocutorii se pot înțelege și se pot influența reciproc prin intermediul schimbului continuu de informații, divers codificate. În activitatea școlară coexistă mai multe forme ale comunicării, care se completează reciproc. Aici nu folosim niciodată un sigur tip de comunicare și nici măcar o singură formă de comunicare. Cunoașterea și stăpânirea tehnicilor de comunicare corespunzătoare diferitelor tipuri de comunicare este indispensabilă în viața profesională.

Pentru că noi, educatorii, lucrăm cu sufletul și cu mintea copilului și pentru că la vârsta aceasta copilul este extrem de sensibil afectiv, suntem imperios obligați să utilizăm cele mai diverse forme ale comunicării, toate având drept scop realizarea obiectivelor propuse într-o manieră fină și elegantă, țesând o adevărată dantelărie din corzile sufletului uman, făcându-l să vibreze și să scoată la lumină ceea ce fiecare individ are mai valoros și mai inedit.

Comunicarea didactică are câteva trăsături generale: se desfășoară între cel puțin doi parteneri de tipul: educator – copil, copil – copil; este o comunicare cu conținuturi purtătoare de instruire, mesajul este conceput, organizat și structurat logic de către cadrul didactic pe baza unor obiective; are un efect de învățare, urmărește influențarea, modificarea și stabilitatea comportamentelor individuale și de grup; generează învățare, educație și dezvoltare în același timp, prin implicarea activă a copilului în actul comunicării; comunicarea se reglează și se autoreglează cu ajutorul unei retroacțiuni: feed-back și feed-forward.

Copilul învață să comunice în familie, în mediu social general, dar mai ales în cadrul activităților de instruire și de educare organizate instituțional. În grădiniță, educatorul trebuie să

cultive și să întărească statutul de interlocutor, de partener al copilului față de propria devenire și să permită copilului să construiască progresiv imaginea pozitivă a sinelui, într-un climat favorabil și adecvat exprimării proprii și comunicării interpersonale reușite. Așadar, echilibrarea balanței cognitivului cu afectivul și motivaționalul trebuie să fie o constantă a activității formatorului.

În procesul de formare la copiii preșcolari a capacității de comunicare, educatorul trebuie să facă dovada competenței sale comunicative. Exprimarea sa trebuie să fie întotdeauna corectă, clară, stimulativă, încurajatoare și să nu fie niciodată jignitoare, inhibitoare, supărătoare, iritantă, încărcată de reproșuri. Aria informațiilor pe care le stăpânește în legătură cu procesul comunicării să fie cât mai cuprinzătoare.

După statutul interlocutorilor distingem: comunicare verticală și comunicare orizontală. Comunicarea verticală este cea care se realizează între educatoare și copil. Acest tip de comunicare se poate îmbina cu comunicarea de tip orizontal, conducând adesea la rezultate mai bune în activitatea la grupă

În raport cu modalitatea de codificare a mesajului se pot diferenția următoarele tipuri de comunicare: comunicare verbală, comunicare paraverbală (empatică) și comunicare nonverbală.

Comunicarea verbală are în centrul demersului său limbajul și este codată logic, de natură să ofere anumite conținuturi (cunoștințe, noțiuni), semantică (dezvăluie înțelesuri, sensuri și semnificații), toate exprimate cu ajutorul limbajului oral și scris.

Comunicarea nonverbală, necodată logic, este constituită din stări afective, reacții emoționale, experiențe personale, atitudini, aprecieri etc, exprimate prin alte limbaje, neverbalizate cum sunt imaginile, gesturile, mimică, expresiile. O altă componentă a comunicării este paralimbajul. Paralimbajul include viteza cu care vorbim, ridicarea sau scăderea tonului, volumul, folosirea pauzelor, calitatea vorbirii.

Blocaje și bariere în comunicare

Ori de câte ori scriem sau vorbim, încercând să convingem, să explicăm, să influențăm, să educăm sau să îndeplinim orice alt obiectiv, prin intermediul procesului de comunicare urmărim întotdeauna câteva *scopuri* principale: *să fim receptați* (auziți sau citiți), *să fim înțeleși*, *să fim acceptați*, *să provocăm o reacție* (o schimbare de comportament sau atitudine).

Atunci când nu reușim să atingem nici unul dintre aceste obiective, înseamnă că ceva în derularea comunicării nu funcționează corespunzător, adică ceva **a interferat** în transmiterea mesajelor. Orice interferează cu procesul de comunicare poartă denumirea de **barieră** în calea comunicării.

Barierile în comunicare se produc atunci când receptorul mesajului comunicat nu receptează sau interpretează greșit sensul pe care emițător a vrut să i-l dea. Scopul studierii comunicării este acela de a reduce cauzele care provoacă aceste fenomene. Barierele pot fi găsite în orice **sistem**

comunicațional și de aceea e mai corect să spunem că mesajul transmis nu e niciodată mesaj receptat. Ideal ar fi ca tot ce se emite să fie și recepționat, dar practic asta e imposibil pentru că nu tot ce există în intențiile emițătorului se regăsește în așteptările receptorului, fiecare om având un cadru de referință propriu (și chiar limitat), iar sensurile în care se realizează comunicarea diferă de la individ la individ.

Formarea competențelor comunicative constituie un obiectiv major în cunoașterea realității. Una dintre căile principale de antrenare a comunicării constă în *identificarea blocajelor* care reduc semnificativ fidelitatea sau eficiența transferului de mesaj. Blocajele comunicării pot avea asemenea intensitate, încât între informația transmisă și mesajul perceput să existe diferențe vizibile. **Perturbațiile** pot fi de *natură internă*-fiziologice, perceptive, semantice, interpersonale sau intrapersonale- și de *natură externă*-apărute în mediul fizic în care are loc comunicarea (poluare fonică puternică, întreruperi succesive ale procesului de comunicare etc.).

Blocaje și bariere în comunicarea didactică

Comunicarea didactică, ca și comunicarea generală interumană, este supusă unor perturbări numeroase și variate. O analiză extinsă a acestora și o sistematizare riguroasă a lor ne oferă **Dorina Sălăvăștru** într-una din lucrările sale. Autoarea clasifică aceste perturbări astfel:

- a. *blocaje determinate de caracteristicile persoanei angajate în comunicarea didactică* (profesorul pe de o parte, elevul pe de alta);
- b. *blocaje determinate de relațiile social-valorice existente între participanții la relația de comunicare didactică*;
- c. *blocaje determinate de particularitățile domeniului în care se realizează comunicarea didactică* (D. Sălăvăștru,).

A. Perturbări psihologice

Perturbările psihologice sunt analizate de D-Șt. Săucan (1999). În drumul parcurs de mesajul științific, de la *persoana-emițător* la *persoana-receptor*, se produc multe pierderi ale stării inițiale a acestuia. Mai întâi, reținem că înțelegerea mesajului de către copii este dependentă de inteligența și capacitatea de înțelegere a acestora, precum și de cultura lor. Copiii cu un IQ mic nu vor putea recepționa, în mod adecvat, cunoștințele care li se predau, capacitățile lor cognitive mediocre reprezentând un **factor blocant** manifestat în relația de comunicare cu profesorul.

Există, apoi, copii care nu au suficientă încredere în capacitățile personale, timizi, indeciși, care nu se pot implica în suficientă măsură în sarcina didactică. Aceștia necesită o intervenție plină de tact pedagogic pentru creșterea încrederii în ei înșiși.

Oboseala, diferitele deficiențe (fizice, senzoriale etc.) produc și ele perturbări în comunicarea didactică.

La nivelul persoanei-receptor (copiii) pot apărea situații de neatenție, apatie, rumoare, fenomene perturbatoare care pot fi înlăturate printr-o atitudine fermă din partea educatorului, dar plină de atenție și respect față de copii pentru că altfel, dacă în relația de comunicare educator-copil nu există o încărcătură afectivă adecvată, copiii pot manifesta atitudini de retragere, de evitare, chiar de opoziție.

Alte perturbări se produc în comunicarea didactică datorită educatorului. Există cadre didactice care nu respectă principiile didactice, cum este de exemplu principiul accesibilității. Aceștia realizează o comunicare abstractă, insuficient adaptată la nivelul de înțelegere al copiilor. Superficialitatea în pregătirea sarcinilor didactice, grabă, neatenția se repercutează negativ asupra relației de comunicare. La fel, trăsăturile negative de personalitate vor fi controlate. În grădiniță copiii nu trebuie să se simtă niște victime. Este corect ca ei să trăiască sentimente de securitate și de afecțiune.

B. Perturbări la nivelul canalelor de transmisie

Perturbările la nivelul canalelor de transmisie pot fi provocate, mai întâi, de tot felul de *zgomote*: declanșarea alarmei unui autoturism, șușotelile copiilor, căderea unei cărți sau rechizite pe dușumea, neadecvarea vocii educatorului etc. De asemenea, *distanța* prea mare a copiilor față de educatoare (în sălile de clasă spațioase sau amfiteatre) poate obstrucționa transmisia mesajului.

Una dintre cele mai cunoscute perturbări ale canalelor de transmisie o reprezintă *pronunția deficitară* din partea profesorului care, în cursul transmiterii se poate amplifica. De asemenea, *defectele de auz* la unii elevi determină că transmisia de la profesor să nu fie receptată în mod satisfăcător.

Distorsiunile la nivelul canalelor de transmisie (zgomote, vibrații) perturbă fidelitatea transmisiei, între mesajul expedit și cel receptat nu se constată corespondența necesară. Se deteriorează astfel înțelesul cuvintelor, al propozițiilor, al sensului global al celor ce se comunică.

C. Perturbări determinate de natura domeniului cognitiv

O serie de perturbări ale comunicării didactice sunt determinate de *nestăpânirea în suficientă măsură a limbajului* sau comunicării în contextul unor discipline școlare: matematică, fizică, biologie, filozofie etc, situație în care pentru a înțelege este necesar ca elevii să înțeleagă cuvintele de specialitate din domeniul respectiv. Ei trebuie să fie posesorii unor *competențe cognitive* (pentru a înțelege informațiile științifice) dar și a unei *competențe lingvistice* (să cunoască sistemul respectiv de semne care exprimă conținutul de idei specializat). Evident că elevii trebuie să învețe treptat limbajele respective, iar profesorii să folosească termenii pe care elevii îi cunosc, respectând astfel regula de bază a oricărei comunicări, aceea ca interlocutorii să folosească același limbaj.

O altă condiție care stă la baza unei comunicări eficiente o constituie comunicarea pozitivă, ca rezultat al gândirii pozitive. Altfel spus, nu trebuie să avem o gândire exagerat de critică, de a penaliza necruțător orice greșeală și de a trece cu vederea peste aspectele pozitive. Desigur aceasta nu înseamnă că trebuie să încurajăm performanțele mai slabe ale copiilor ci să demonstrăm că suntem totdeauna deschiși dialogului, chiar și atunci când copilul greșește trebuie să comunicăm pozitiv găsind elementele demne de laudat.

Iată câteva din atitudinile mai frecvente întâlnite care nu doar inhibă sau scad eficiența comunicării dar predispun apariția conflictelor și implicit a blocajelor în comunicare:

Amenințarea

Exemple: *î* “Dacă nu lucrezi corect să știi că o să te pedepsesc!”

Consecința: - principala preocupare a copilului va fi să nu greșească, nu va avea curajul să rezolve dacă nu este sigur că rezultatul este pozitiv; astfel apare frica, minciuna, intoleranța, etc.

Critica

Exemple: *î* “De câte ori trebuie să-ți spun că nu trebuie să alergi prin sală?”

Ŕ “Nu ți-am spus să fii atent să nu răstorni supa pe masă?”

Ŕ “Tu ești de vină pentru că Ioana a căzut”

Consecința: - scade receptivitatea copilului la părerile emise de educatoare și astfel se naște indiferența.

Etichetarea

Exemple: *î* “Ești cu capul în nori!”

Ŕ “Ești rău!”

Ŕ “Ești dezordonat!”

Ŕ “Ești cel mai rău copil din grupă!”

Consecința: - dacă afirmațiile se repetă frecvent atunci copiii vor fi urmăriți de această idee; în subconștientul lor vor fi convinși că sunt așa cum au fost etichetați și apare astfel complexul de inferioritate.

Indiferența

Exemple: *î* “D-na educatoare, priviți ce frumos am desenat!”

Ŕ “- Bine. Lasă-mă că sunt ocupată!”

Consecința: - copilul va încerca să atragă atenția asupra sa chiar și prin fapte negative.

Ironia

Exemple: *î* “Tu știi de ce există batiste?”

Ŕ “Mulțumesc pentru că ați adunat jucăriile!” (pe ton ironic)

Consecința: - scade încrederea copilului în forțele proprii și față de educatoare și caută apreciere în altă parte; astfel apare distanțarea.

Neatenția la ceea ce ni se spune, întreruperea unei conversații începute, schimbarea bruscă a subiectului sau a patenerului de dialog

Exemple: *î* “D-na educatoare să știți că am vizionat...”
Ŕ “Du-te și te joacă!”

Nemulțumirea

Exemple: *î* “- Am adunat jucăriile!”
Ŕ “- Măcar atâta să faci și tu!”
Ŕ “- D-na educatoare, am pictat singură!”
Ŕ “- Era cazul pentru că de fiecare dată îi rogi pe colegii tăi să-ți termine lucrarea”

Consecințe: - îi scade entuziasmul și motivația pentru sarcinile școlare și astfel apare pasivitatea

Ridicarea vocii

Exemple: *î* “Ești obraznic!!!”
Ŕ “Niciodată nu ești atent!!!”
Ŕ “Ești rău tot timpul!!!”

Consecințe: - această formă de “comunicare” poate atrage deprecierea dascălului

Umilirea

Exemple: *î* “Spune-le colegilor ce ai făcut!”
Ŕ “Spune-i mamei tale ce ai făcut azi!!”

Consecința: - educatoarea nu este un om de încredere, te face de răs în fața celorlalți; copilul va învăța să ascundă adevărul și astfel apare neîncrederea în cei din jur.

Adoptarea unor astfel de atitudini duce la scăderea eficienței în comunicare și uneori predispune apariția conflictelor. Consecințele negative pot să apară mai devreme sau mai târziu, însă pentru a putea fi preîntâmpinate este bine să acordăm o atenție deosebită comunicării atât în instituțiile școlare cât și în mediul familial.

BIBLIOGRAFIE

- Sălăvăstru, D., Comunicare și dezvoltare personală", Universitatea “Ion Creangă”, Chișinău, (2002)
- Sălăvăstru, D., Psihologia educației, editura Polirom, Iași, (2004)
- Săucan, D.Șt., Comunicarea didactică, Ed. AȚOS, București, (2002)